

VISSZATEKINTÉS

SZÁSZY-SCHWARZ GUSZTÁV

Az obstrukció jogtana

A szerző, Szászzy-Schwarz Gusztáv a századforduló híres egyetemi tanára és jogtudósa, akinek tudományos tevékenysége a civilizáltika szinte minden területére kiterjedt. 1895-től részt vett az új magyar polgári törvénykönyv szerkesztésében. A pandektisztikával behatóan foglalkozott, a római jogi kitekintések ezért gyakoriak írásaiban. Az első megjelenését 1904-ben megélt „Obstrukció jogtana” szintén bővelkedik magánjogi, sőt római jogi párhuzamokban. A szerző rámutat, hogy az obstrukció nem kizárólag a parlamenti munkához kötődik, hanem bármilyen tárgyaláson – akár perben, akár egy gazdasági társaság taggyűlésén – előfordulhat. A tanulmány az obstrukciót dogmatikailag az „in fraudem legis agere” intézményére és a joggal való visszaélés elvére vezeti vissza. A cikk az obstrukció elleni eljárásokra is kitér, a tárgyalást vezető elnök jogait és kötelességeit boncolgatva elemzi a kérdéskört.

Adalék egy általános tárgyalási jog elméletéhez II. rész¹**IV. Alkalmazás a parlamenti obstrukcióra**

Az eddigi fejtegetés lényegileg egy előadás ismétlése volt, melyet az 1904. év vége felé a magyar jogászegyletben tartottam. Százzámra keltek azóta az újságcikkek, nyilvános beszédek és egyéb közlemények, melyek az obstrukció javára és ellenére foglaltak állást. Hamis érvelések öntötték el mindkét tábor. Hiányos volna a jelen értelmezés, ha e támadások és védelmek főbbjeivel röviden el nem számolnék.

Támadást intéztek többen érvelésem állítólagos magánjogi természetére ellen. Fejtegetésem – azt mondták – igaz lehet magánjogi szempontból; a közjogi terén azonban másképp kell okoskodni; nem járja, hogy a parlament tárgyalásait

¹ E cikket a „Jogállam” c. folyóirat 1994/1. száma is közölte (58–71. old.), de a tanulmány eredetileg a szerző „Parerga – vegyes jogi dolgozatok” című kötetében jelent meg. Atheneum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat (A Magyar Jogászegylet Könyvkiadó Vállalata V. évf. 1. köt.) Budapest, 1912., 225–272. old. A Szerkesztőség köszöni BALOGH Norbert, BRINDZIK Beáta, FERDICSOVÁ Andrea, KOVÁSSY Levente, RADICS Katalin Adél, STIPKOVITS Tamás és TÓTH Anna – a Széchenyi István Egyetem Alkotmányjogi és Politikatudományi Tanszékének demonstrátor hallgatóinak – segítségét a szöveg digitalizálásában.

egy részvénytársaság vagy egy bíróság előtt folyó per tárgyalásával hasonlítsam össze, ami ezekre áll, nem kell állnia a parlamentre is.

Hát hiszen igaz, sok a különbség egy részvénytársasági közgyűlés vagy egy pertárgyalás közt egyfelől és a parlament ülései között másfelől. De e különbségek mellett ott van egy csomó hasonlóság, sőt azonosság is, és a mi kérdésünk éppen az, vajon mindkét fajta tárgyalásnál előfordulható obstrukció a különbségek vagy a hasonlóság fejezetébe tartozik-e? A magam részéről azt állítom, hogy ami a tárgyalás vezetésének jogát és köteleességét, valamint a résztvevők felszólási és indítványozási jogát illeti, hacsak az egyik-másik fajta tárgyalás különös szabályai kivételt nem rendelnek, a parlamenti és minden más tárgyalás (teszem egy közgyűlési vagy peres tárgyalás) közt különbség nincsen.

Hogy ezt belássuk, gondoljuk meg mindenek előtt, hogy ahol emberek valami jogilag számot tevő tanácskozás és határozathozatal végett összejönnek: e tanácskozásnak és határozathozatalnak bizonyos szabályok szerint kell végbemennie. Ily szabályok nélkül tárgyalást sem vezetni nem lehet, sem azt nem lehet megállapítani, vajon az, amit határozatképpen kijelentettek, csakugyan érvényesen hozott határozat-e. Hiszen a legtermészetesebb minden tárgyalásban: hogy elnöke legyen, hogy a tárgyalást meg kell nyitni és be kell zárni, hogy minden határozatot valamiképpen indítványozni kell és ki kell hirdetni: a tárgyalásnak eme legtermészetesebb kellékei is bizonyos szabályokon alapulnak. És honnan vesszük e szabályokat? Aki kezébe vette valaha egy egyesület vagy egy részvénytársaság alapszabályait, az tudja, hogy a tanácskozás és határozás mikéntjéről azokban mily ritka szó esik. Mégis: ha megfontoljuk, hogy egy részvénytársasági közgyűlésnek egy-egy határozata a részvényesnek esetleg egész vagyonaról dönthet: fel kell hogy ismerjük az idevágó szabályok fontosságát, melyek nélkül a részvényes egész vagyona az ellenérdekűek önkényének vagy a véletlennek lenne kiszolgáltatva. Hogy ez így van, azt a törvényhozás és a gyakorlat ismeri mindenütt azáltal, hogy e szabályok megsértése esetén módot adnak a határozat megsemmisítésére. Már most hol vannak és honnan vesszük ezeket a szabályokat, amelyek szerint a magánjogi és kereskedelmi tárgyalásokat vezetni kell? E kérdéssel különösen a részvénytársasági közgyűlés szempontjából ismételve foglakozott az irodalom és a judikatúra, s mindkettő abban állapodott meg: hogy eltérő alapszabályi intézkedések híján „a parlamenti tárgyalások vezetésének általános szabályaira kell visszamenni” (ld. BEHREND: *Lehrbuch des Handelsrechtes* 822., Straub Comm. ad § 256. 12. és köv. jegyz.). A társulati élet mai fejlődésénél, midőn úgyszólván nincs ember, ki valami egyesület tagja nem volna, és midőn a gyűléseken való részvétel mindenkinek szinte mindennapos szokásává lett: a gyakorlat egy bizonyos anyaszabályt fejlesztett ki, mely szerint a tanácskozás és határozás folyik, s amely annyira vérünkbe ment át, hogy tárgyalást másképpen el sem tudunk képzelni. Aki írni-olvasni tud, tudja manapság, hogy minden tárgyalás kezdetén elnököt, jegyzőt kell választani; hogy jegyzőkönyvet kell felvenni és hitelesíteni; hogy határozatot nem lehet hozni indítvány nélkül; minden indítvány felett vitát kell nyitni; hogy senki sem szólhat, ki szóra nem jelentkezett;

hogy szóra mindenkit a jelentkezés sorrendjében kell bocsátani; hogy az elnök a szót önkényesen meg nem vonhatja; hogy a szónoknak a tárgyhöz kell tartani magát; hogy csak a tárgyalásra kijelölt nyelven szabad szónokolni, és hogy a szónok nem szólhat oly nyelven, melyet a többi résztvevők nem értenek; hogy a felszólalásának előszóval kell történnie és azt felolvasni nem szabad; hogy az elnök mindaddig, míg a vezetést másnak át nem adta, a vita érdemében részt nem vehet; hogy minden szónok a tárgy érdeméhez csak egyszer élhet szólás jogával, azonban az indítványozót a vita bezárása előtt végszó illet, és ezenfelül mindenki bármikor felszólalhat személyesen észrevétel vagy az ügyrend címén; hogy szavazásnál a halasztási indítvány a többieket megelőzi, a többiek közt pedig a messzebbre menő megelőzi a kevésbé messzemenőket stb. Ezekből és hozzájuk hasonló szabályoknak a sorából áll az az apparátus, amelyet a francia nagy forradalom óta több mint százéves gyakorlat kifejlesztett, úgy hogy ma úgyszólván nemzetközi érvényben van. E szabályok összessége az, amit ma „a parlamenti tanácskozás” rendje alatt értünk. A dolog természetéből kifejlődött és szokásjogiilag megállapodott e tanácskozási alapszabályokat tartja szem előtt a belga Code de Commerce, midőn 61. §-ában a részvénytársasági közgyűlésre nézve rendel: „Les statuts déterminent le mode de délibération de l’assemblée générale... En l’absence de dispositions, les nominations se font et les décisions se prennent d’après les régies ordinaires des assemblées délibérantes.”

A belga Code e §-a csak szavakba foglalja azt a szabályt, mely íratlanul is szokásjogi érvényben van mindenütt a művelt világon, hol tanácskoznak és határoznak, azaz: tárgyalnak.

Vannak tehát közös szabályai a parlamenti és a parlamenten kívüli tárgyalásoknak. Ezt pedig nem úgy kell érteni, mintha e szabályok először a parlament számára készültek volna és innen vitték volna át a parlamenten kívüli tárgyalásokra. Hanem a tárgyalási jog ez alapvető szabályai – legfontosabb részük legalább – a dolog természete által olyan kényszerűen kínálkoznak, hogy nélkülük bármely tárgyalást szinte el sem lehet képzelni. Okukat e szabályok – mint Straub (id. hely 16. jegyz.) helyesen mondja – „kizárólag a rend és igazság parancsának lelik, és természetük olyan, hogy azt lehet mondani: e kérdések más szabályozása szinte nem is lehető”. A többség és kisebbség, indítvány, vita, szavazás, határozatkihirdetés, elnök, jegyző, jegyzőkönyv stb. fogalmi ugyanazok, akár egy államtanács tárgyalásáról van szó, akár falusi kalmárok gyülekezetéről. Márpedig, ha a tanácskozás és a határozás célja *minden* tárgyalásnak és ha az obstrukciója *minden* tárgyalás és határozás megghiúsítása; akkor az obstrukció tekintetében is egyforma szabályoknak kell állniuk, akár parlamenti obstrukcióról legyen szó, akár pedig egy részvénytársasági közgyűlésen való obstrukcióról. Aki azt állítja, hogy a parlamenti tárgyalásra nézve *különös okokból* más szabály áll e tekintetben: annak e különös okokat részletesen ki kell mutatnia és bizonyítania. Általános szólamokkal, hogy a közjog más valami, mint a magánjog és hasonlókkal, itt semmire sem megyünk. Hiszen nem anyagi közjogról és anyagi magánjogról van itt szó, hanem alaki *tárgyalási jogról*. Márpedig, hogy a tárgyalási jognak éppen legalapvetőbb szabálya

miért ne legyen alkalmazható éppen a parlamenti tárgyalásra: ennek eddig egyetlen megállható okát senki fel nem hozta.

Kerestek ugyan ily okot eleget. De vajon találtak-e? Nézzük.

Egyik ily kiválóan „közjogi” természetű okot sokszor lehetett hallani az utolsó években. Az ok: a *salus rei publicae*. Az országgyűlési képviselő – ilyformán hangzik ez okoskodás – mindenekelőtt arra köteles, hogy legjobb meggyőződése szerint az ország javát mozdítja elő, és hogy útját állja mindennek, ami az ország javával ellenkezik. Ha tehát a többség oly határozatot szándékozik hozni, mely a közjó ellenére lenne, a kisebbség kötelezve és ennél fogva jogosítva is van arra, hogy minden rendelkezésre álló eszközzel e határozatot, ha helyes irányba terelni nem tudja, megakadályozza. Ennek módja: az obstrukció.

Ez okoskodásban kettős hiba rejlik. Az egyik ott van e kifejezésben: „minden rendelkezésre álló eszközzel”. Mert hiszen éppen az a kérdés, hogy vajon az obstrukció eszköze bárki emberfiának jogilag „rendelkezésre áll-e?” És hiszen az én egész fejtegetésem éppen erre a kérdésre nemmel felelt. Fizikailag ez eszköz *lehetséges* ugyan, és ily fizikai értelemben sok más egyéb még biztosabb akadályozó eszköz is áll a kisebbség „rendelkezésre”; például a többség szónokát padverés vagy füttyülés útján szóhoz nem engedik jutni, vagy az elnököt fizikai erővel tartják távol az elnöki széktől, vagy a teremőröket, kik az elnök immunitását őrzik, kiverik a teremből stb. – amint hogy mindez meg is történt. Jogilag azonban mindez nincs megengedve, *jogilag* a tanácskozás megakadályozásának eszerei senkinek sem állnak „rendelkezésre”.

A második tévedés abban a gondolatban rejlik, mintha egy indítvány parlamenti elintézése nemcsak a felette való határozásban, hanem e határozathozatal megakadályozásában is állhatna. Ez merőben téves. Indítványozni annyit tesz, mint az indítvány feletti határozatot provokálni. A határozat állhat az indítvány elfogadásában vagy elvetésében, állhat abban is, hogy az indítványról ideiglenesen vagy végképpen nem határoznak (elnapolási határozat – napirendre való áttérés iránti határozat), de „valami” határozatot minden indítványról *kell* hozni, más elintézése bármily indítványnak, mint határozathozatal, nem lehetséges. Akinek indítványozási joga van, annak az a hatalma, képessége, hogy lehetősége (vagy minek nevezzük) van, hogy indítványa felett határozatot keltsen; aki e határozathozatalt megakadályozza, útját állja az indítványozási jogból eredő e hatalom gyakorlásának. Amit a képviselő egy rendben előterjesztett indítvány tekintetében tehet, csak abban áll, hogy az indítvány mellett vagy az indítvány ellen vegyen részt a tárgyalásban és a szavazásban. Ennyire sem köteles: de ennyinél többre nincs joga.

Szükségtelen kiemelni, hogy a cáfolt felfogás gyakorlatilag is mily veszélyes. Ha keresztülhatolna az a felfogás, hogy a képviselő joga vagy éppen kötelessége nemcsak a tanácskozás- és határozathozatalban való *részvételben*, hanem esetleg azoknak *megakadályozásában* is állhat: hová jutnánk az egész parlamenttel! Ha a parlamenti kisebbség, mihielyt elég ereje nincs arra, hogy egy neki nem tetsző indítványt megbuktasson, szabadon választhatna az indítvány elfogadása és

a határozás meghíúsítása közt: nem ez utóbbit választaná-e 10 esetben 9-szer, sőt nem ez utóbbit *kellene-e* választania? Minden indítvány ekképpen előbb a kisebbség placetjére szorulna, mielőtt azt a parlamenti elintézésre való kilátással még csak be is lehetne nyújtani. Ez sírja lenne a parlamentarizmusnak.

Egy másik „közjogi” ellenvetés is kísértett az utóbbi években. Neve: „a közvélemény”. Az obstrukciónak – így szóltak százával a nyilvánosság beszédek és újságcikkek – csak akkor van létjogosultsága és csak akkor eredménye is, ha a közvélemény támogatja. Népszerűtlen eszmék érdekében nem lehet obstruálni; ily obstrukció előbb-utóbb összetörne a nyomás alatt, melyet a közvélemény gyakorolna. Ha pedig a közvélemény pártolja, akkor az obstrukció, noha kisebbség képviseli is csak a parlamentben, valójában az ország igaz akaratának kifejezése. Az obstrukció ilyenkor a lakosság igaz többségének tolmácsa, ha mindjárt a parlamentben (a választási törvény igazságtalansága, vagy választási kortesfogások, vagy a közvéleménynek az időközben történt fordulója következtében) nincs is többsége. Más szóval: az obstrukció csak akkor jogos, de akkor azután feltétlenül jogos is, ha a *lakosság igaz többségének kifejezése, ellentétben a parlamentnek meghamisított többségével*.

Ez igazából való politikai érvelés, és megvallom, hogy mindazok közül, amiket az obstrukció érdekében írtak, vagy mondtak, ebben van szerintem leginkább valami egészséges mag. Ez az érvelés tudniillik rámutat egy különbségre, amely csakugyan fennáll a parlamenti s a legtöbb más természetű ülés obstrukciói között. Ennek a különbségnek jelentőségével el kell számolnunk. A parlament ugyanis *képviselők* gyülekezete, holott a legtöbb más természetű gyűlés, amellyel azt összehasonlították, például a részvénytársasági közgyűlés is, maguknak az *érdekelteknek* a gyűlése. Ha tehát az ilyen utóbbi fajta gyűlésen többség és kisebbség állnak egymással szemben, akkor a valóságban maguknak az érdekelteknél többsége és kisebbsége mérkőzik egymással; holott a parlamentben lehetséges, hogy a többség és kisebbség, amelyek egymással szemben állanak, nem felelnek meg a lakosság igaz többségének és igaz kisebbségének. Ezért ha egy részvénytársasági közgyűlésen a kisebbség obstruál: ez mindig megtámadása a többség akaratának; holott, ha a parlamentben obstruál a kisebbség: lehetséges, hogy ez a lakosság igaz többségi akaratának kifejezése. Ezt igazolják az 1905. évi képviselőválasztások is, amelyek a kisebbségben volt obstruáló pártot többséggé tették meg. Íme – mondták az obstrukció szószólói – e választások utólag igazolták, hogy a megelőző obstrukció az ország igaz többségi akaratát képviselte a *színleges* többségi akarral szemben. Az obstrukció egész történetében hiába keresnénk ily flagrans példát az elmélet igazolására.

Ez elmélet mégis hamis, mégpedig kettős oknál fogva.

Mert először: a parlamenti tárgyalás egy *formalizált képviselőgyűlés* tárgyalása. Gondolatban a parlament, igaz, az egész népet képviseli. Legtökéletesebb bizonyára az a képviseleti forma, amely az ország összes lakosságát a maga gondolkodása, akaratára és számszerű összetétele szerint leghívebben tükrözi vissza. Törekedni bizonyára oda kell, hogy a parlament a közvéleménynek lehetőleg hű képe legyen. Ám a parlamentnek magának, valamint minden egyes tagjának jo-

gai és kötelességei nem függnék attól, hogy ez az eszmény az adott esetben megvan-e valósítva vagy nincsen. Ha a parlament az alkotmány szabályai szerint meghívott és összeült: akkor jogilag egyedül ő az ország képviselőtestülete, és azok a határozatok, melyeket e testület többsége létrehoz, a népképviselő határozatai, tekintet nélkül arra, mennyire találkoznak a nép igaz többségi akaratával. Aki ettől a formalizált többségi akaratától az elismerést megtagadja az igazi népakarat rá való hivatkozás ürügye alatt: az félreismeri minden jognak formális természetét. Az ilyen ember ugyanabba a hibába esik, amelyet a mi parlamenti többségünk elkövetett, midőn ama november 18-ának védelmében arra hivatkozott, hogy a jogi *formát* sértette meg a *lényeg* megmentése kedvéért. Ez ellen a védelem ellen joggal vetették azt, hogy minden jog *formális*, és hogy ezért a jogi forma megsértése is jogsértés. Semmi kétség – minden jog formális, azaz: a jog maga hatását mindig csak bizonyos élesen körülírt tényálláshoz kötheti, és ez a törvénybeli tényállás nem felelhet meg mindig az élet ama ténybeli komplexumának, amelyhez az anyagi igazság eszménye szerint azt a hatást kötni kellene. A tételes jog a gyakorlati keresztülvihetőség érdekében mindenkor adósa marad valamivel az anyagi igazságnak. De éppen ezért a tételes jog meghiúsítása jogtalanság marad akkor is, hogyha e meghiúsítása a jogeszményre való hivatkozás mellett történik. És ezért a parlamenti többség elleni obstrukció jogtalanság akkor is, ha az obstruáló párt törekvései a közvélemény helyeslésével találkoznak.

De másodsor: ki határozza meg az obstrukció minden egyes esetében, hogy a lakosság többsége csakugyan a háta mögött áll-e? A népakarat mindig megfoghatatlan valami. Éppen ezért a világ minden alkotmánya a népakarat helyébe a néptöbbség akaratát csúsztatja. Ám maga ez a többség sem a népnek, hanem a választásra jogosultaknak a többsége. És a választás eredménye ismét nem a választásra jogosultak többségét, hanem csak azoknak a többségét mutatja, akik e jogosultságukkal csakugyan éltek is.

Látnivaló, mennyi korlátozásra van szükség, hogy azt mondhassuk, hogy a képviselőház mindenkori többsége csakugyan a néptöbbség akaratának a kifejezője. Hisz ismeretes, hogy a mi nagy Eötvös Józsefünk kimutatta, hogy még ha minden választásra jogosult részt venne is a választásokon, a megválasztott képviselők többsége és kisebbsége esetleg mégsem felelne meg a képviseltek összessége többségének és illetőleg kisebbségének. A választások eredménye tehát a legtisztább választásnál sem mutatja meg biztosan, hogy a „nép” többségének akaratát mit akar; mellőzve a sok befolyásolást, vesztegetést, kortesfogást és ezerféle véletlent mi közbejártunk.

Márpedig, ha a megejtett országos választás sem adja igaz mértékét a való közvéleménynek: mi adja mértékét annak, hogy e közvélemény nap nap mellett hogyan változik? Az ilyen próba egyszerűen képzelhetetlen. Egyetlen mód – amennyire tökéletesen, mint láttuk, annyira egyedüli – a mind újabb-újabb országos választás. Ám ez annyit jelentene, mint a mindenkori kisebbség kezébe adni a hatalmat arra, hogy obstrukció rendezése által akkor és annyiszor írásson ki újabb választásokat, amikor és ahányszor neki tetszik. Ez gyakorlatilag lehetetlen. És

ezért íme következőképpen áll a dolog: vagy komolyan vesszük, hogy az obstrukcióra való jogot annak *bizonyításától* tesszük függővé, hogy a „közvélemény” áll az obstruáló párt mögött – és ekkor az obstrukció gyakorlatilag sohasem lehető, mert e bizonyíték nem hozható. Vagy pedig beérjük a pusztá *állítással*, hogy a közvélemény az obstrukciót támogatja – ekkor meg nincs az a képtelenség, amelynek érdekében obstruálni ne lehetne. Volt-e valaha parlamenti párt a világon, amely ne állította volna, sőt a legtöbb esetben ne hitte volna is, hogy a közvélemény az ő oldalán van vagy legalább az ő oldalára térne, ha szabad kezét engednek a maga akciója számára? A közvélemény feltételét tehát vagy komolyan vesszük, és ekkor sohasem lehet obstruálni; vagy pedig nem vesszük komolyan, de akkor ez a feltétel nem is feltétel, s a reá épített argumentum nem argumentum.

Van még egy „politikai” ellenvetés: a siker. Politikában a siker dönt, akié a siker, azé a jog, a magyar obstrukciónak pedig csakugyan ritka sikere van. A politikában? Igen, ott a siker dönthet. De a jogban? Nem, a jog jog marad, ha a siker is szegődik melléje és a jogtalanság jogtalanság marad, ha a siker támogatja is. Való igaz, a világtörténelem tele van jogtiprással, mit a siker később törvényesített, és államok és jogrendek akárhányszor jogszegések alapján épültek. E véges világon a jog akárhányszor jogtalan cselekményekből áll elő; de e jog szentesítette eredmény miatt maga a jogtalan cselekmény jogos cselekménnyé nem válik. Ez egyformán áll a magánjog, valamint a közjog terén. Aki idegen dolgot idegenít el, tilos cselekményt végez, ha mindjárt elévülés folytán új tulajdonjog áll is elő belőle. És Napoleon államcsínye közjogi jogtalanság volt, noha új jogrend alakult is nyomában. A forradalmak történetében is számos volt, mely politikailag helyes, sőt szükséges volt. De akár fölülről jött a forradalom, mint Julius Caesaré, akár alulról, mint a Bourbonok száműzése: jogszegés volt mindkettő. És ezért politikailag bármily igazolt és bármily sikeres legyen is az obstrukció: a fennálló jog ellen való lázadás, a szó igazi értelmében való parlamenti forradalom az minden esetben. Az illetet lehet politikailag védeni – jogilag igazolni nem lehet.

Íme az obstrukció védőinek „közjogi” vagy „politikai” érvelése. Ám az obstrukció *ellenzőinek* táborából is nem egy hamis okfejtést lehetett hallani és nem hiszem, hogy tévedek, ha azt mondom, hogy nem utolsó sorban ez is segítette a győzelmet, melyet az obstrukció hadjárata tartott.

A hivatalos formula, mellyel az akkori többség az obstrukció leküzdését védte, a következőképpen hangzott. Igaz – azt mondták -, hogy a képviselőház elnöke a *házaszabályokat megsértette* akkor, amidőn a vitát befejezettnek jelentette ki és a szavazást elrendelte dacára annak, hogy még több szónok volt szólásra feljegyezve. De a házaszabály e megsértése *szükséges* volt, mert egyedüli módja volt a többség akarata érvényesítésének. Megsértetett a *forma*, hogy megmeneküljön a *lényeg*: a többség akarata.

Szerencsétlen védelem! Elégtelen is, fölösleges is és ártott az ügynek, melynek használni akart. Elégtelen: mert ha az elnök eljárása csakugyan házaszabálysértés volt, akkor az ő eljárása épp oly jogtalan volt, mint az obstrukcióé. Egyik jogtalanságot a másikkal agyonütni annyit jelent, mint a jogtalanságot tetézni,

nem pedig megszüntetni. A jogtalanságot jog útján kell orvosolnunk, hogy megnyugodhassunk benne. De e védelem *fölösleges* is volt. Mert ha igaz, amint kimutattuk, hogy az obstrukcióra senkinek joga nincsen: akkor az elnök, mint ugyancsak kimutattuk, a házszabályoknak nem *ellenére*, hanem *szerinte* cselekedett, ha ily célra a szót meg nem adta. Ily alapon és csakis ily alapon lehetett védeni azt, ami amaz emlékezetes ülésben történt.

A hivatalos világ nem így tett. A beismerés álláspontjára helyezkedtek. Beismerték, hogy a házszabályt megszegték és minden igyekezet csak annak kimutatása körül forgott, hogy az adott esetben *szabad* volt megszegni a házszabályt. Ez igyekezetnek dugába kellett dőlni. A házszabály arra való, hogy megtartsák. Nincs eset, amikor meg lehetne engedve, hogy megszegjék. A ház elnöke, a házszabály legfőbb őre, még kevésbé teheti, mint bárki más. Mihelyt a többség beismerte, hogy a házszabályt megszegte, elvesztette a pört. Amit e szabálysértés védelmére felhoznak, kárba vesztett fáradság volt.

Miben állt e védelem? Lássuk beljebb.

Mindenekelőtt az *önvédelemre* hivatkoztak. Az elnök – mondták – szabálysértést követett el; de szabálysértés az obstrukció is. Talál tehát a mondat, hogy: vim vi repellere licet. Ez a hivatkozás a régi római jogelvre, amennyire általános és kedvelt volt az utóbbi években, annyira fonák. Ezzel a mondattal a jelen esetben semmire sem megyünk. Mert vagy joga volt a kisebbségnek obstruálni: ez esetben nem vis az ő részéről, ha e jogot igénybe vette. Vagy pedig nem volt joga obstruálni: ez esetben nem vis az elnök részétől, hogy azt, ami tilos, meg nem engedte. Ezért *fölösleges* vizsgálni, hogy az *önvédelem* szabályai mennyiben és mily körülmények között találhatnak alkalmazást közjogi viszonyokra is. A jelen esetben ugyanis nem kevesebb, mint minden hiányzik ahhoz, hogy *önvédelemről* szólhassunk: hogy valaki szólásra jelentkezik (ha mindjárt obstrukció céljára is), az nem „jogtalan támadás”; az ilyen szándék által senkinek „joga” meg nem sértetik; végül az, hogy az elnök a szót megtagadja, nem „erőszakos védekezés”. Ez az egész sokat koptatott argumentum a jelen esetben nem egyéb, mint hírlapírói frázis.

Egy másik csoport a *házszabály jogi természetére* alapította a védelmet. Ez a csoport is abból indult ki, hogy amaz emlékezetes ülésen házszabálysértés történt. De – azt mondták – a házszabályt szabad volt megsérteni, mert a házszabály nem *kötelező jogszabály* abban az értelemben, mint a törvény, hanem... E „hanem” tekintetében eltértek a vélemények. Tanulságos ezeket is közelebbről vizsgálni.

A házszabály (mondták először) nem kötelező jog, mert a *többség alkotta és a többség meg is változtathatja*; oly szabály pedig, melyet magam alkotok és magam meg is másíthatok, nem tekinthető reám nézve kötelező jogszabálynak. Ez érvelés hamissága szembeötlő. Mert először is nem képtelen dolog, hogy a házszabály csakugyan megváltoztatható-e mindenkor a többség által. Bármi módon jött létre első ízben a házszabály: minden házszabály szükségképpen bizonyos garanciákat foglal magába a kisebbség javára a többség önkényével szemben. Mihelyt a kisebbség e garanciákat egyszer megszerezte, felette kérdéses, hogy a többség egyoldalúlag elvonhatja-e azokat tőle. A kisebbségi jo-

gok felismerése a legújabb tudomány vívmánya, és az újabb tudományos irány határozottan oda tart, hogy a kisebbség jogait a majorizálás ellen biztosítsa. Ha a házszabály a ház összes tagjainak megegyezésével jött létre, ez magában is világos. A házszabálynak ilyenkor nyilván szerződési természete van, szerződés pedig – ha ennek ellenkezője csak magából a szerződésből ki nem tűnik, amire még visszatérünk – csak a szerződő felek közmegegyezésével változtatható meg. De ennek szerintem így kell lennie még az esetben is, amikor a házrend nem a résztvevők közmegegyezésével, hanem többségi határozattal létesült. Mert abból, hogy a többség volt az, amely a kisebbségnek bizonyos jogokat adott, még nem következik, hogy a többség azokat egyoldalúlag vissza is vehesse. Bármi módon nyertünk valamely jogot: amim van, azt tőlem senki el nem veheti. A részvénytársaság alapszabályai is többségi határozattal jönnek létre, és mégis általánosan el van ismerve, hogy ez alapszabályok társasági szerződést alkotnak, mely csak az összes részvényesek beleegyezésével, vagy magában a szerződésben megállapított módon (többnyire megerősített – 2/3, 3/4 stb. – többség útján) módosítható. A magyar képviselőház házszabályai nem intézkednek arról, hogy a ház szabályai mily módon változtathatók meg. Az 1848. évi IV. törvénycikk 15. §-a szól ugyan a módosítás lehetőségéről, de annak módjáról nem rendelkezik. Már most azt lehet mondani, hogy miután a törvény megengedi a házszabály módosítását, ennek mikéntjére nézve pedig különös mód megállapítva nincs: az ilyen határozatnak éppen úgy kell végbemennie, mint bármi más határozatnak, azaz közönséges majorizálás útján. És a magyar képviselőház házszabályai tekintetében magam is e nézetem vagyok. Más országok parlamenti házszabályaira nézve esetleg más eredményre kellene jönnünk. De akárhogy legyen is; addig, amíg a házszabály a háznak törvényes határozata útján meg nem módosított, a házszabály kötelező jogszabály, és attól a többség sem térhet el. Az összes képviselő beleegyezésével, közmegegyezésével, a házszabályok bizonyos rendelkezéseitől el lehet ugyan térni, azaz bizonyos rendelkezései közmegegyezéssel és alaktalanul hozott határozattal is ad hoc hatályon kívül helyezhetők. Hogy mily természetű határozmányok azok, melyek ily módon nem mellőzhetők: nehéz kérdés, de ennek vizsgálata a jelen ötletből szükségtelen. Mert a házszabály legengedékenyebb szabálya is csak nemine contradicente mellőzhető: márpedig, hogy az az állítólagos házszabálysértés, melyről itt van szó, nemime contradicente történt volna, senki sem állította.

Mások szerint a házszabály nem kötelező jog, mert megsértése esetén *nincs más bíróság*, mint maga a képviselőház. Mi történik – így kérdezték –, ha az elnök a házszabályt megsérti? A képviselőház többsége az elnök rendelkezését semmisnek mondhatja. Ha azonban a többség az elnök intézkedését helyesnek nyilvánítja, akkor az érvényben marad, mert más fórum elé a kérdés nem vihető. Minthogy ilyformán a többség a házszabály egyetlen bírója, ennél fogva gyakorlatilag véve, a többség nincs is kötve a házszabályhoz. Ez az okoskodás, amennyire különböző az előbbtől, annyira rokon is vele. Az előbbi okoskodás azon alapul, hogy a többség

a házsabály egyedüli *törvényhozója*: a törvényhozó pedig (ez ennek az érvelésnek hamis tétele) a saját törvényéhez nincs kötve. Az utóbbi okoskodás pedig azon alapul, hogy a többség a házsabály dolgában az egyedüli *bíró*: aki felett pedig magasabb bíró nincsen (ebben van ennek az érvelésnek hamis tétele), az nem követhet el jogsértést. Ez a tétel, amennyire cinikus és gyakorlatilag veszedelmes, annyira tartahatatlán is elméletileg. Valamint nem áll alkotmányos államban az abszolút monarchia tétele, hogy princeps legibus solutus, úgy nem áll az a tétel sem, hogy jog csak ott van, ahol bíró van. Sőt e két tétel okozatos összefüggésben is van egymással. Mert persze: ha nem volna jog ott, ahol bíró nincsen, akkor az alkotmányos fejedelem nem is volna törvényhez kötve, mert nincs törvényes fórum, amely törvényszerűsége esetében ítéletet mondhatna. Mégis az az igazság, hogy az alkotmányos fejedelem is alá van vetve a törvénynek, sarokoszlopa az alkotmányos államnak. Természetében rejlik minden jognak, hogy a jogrend legfőbb őre maga nem állhat a bíróság alatt, mert quis custodiet custodes? Ám az, hogy jogi *felelősség* nélkül való, még nem bizonyítja, hogy jogi *kötelesség* nélkül való. Bármily szorosan kapcsolódnak is egymáshoz az egyes jogi szankcionális tételek: legfőbb jogtétel maga mindenkor szükségképpen *lex imperfecta*, azaz olyan tétel, amelynek szankciója nincsen. De e legfőbb jogtétel azért mégis *jogtétel*, sőt a legfontosabb és legalapvetőbb jogtétel, mert hiszen tőle függ az összes többi. Alkotmányos fejedelem, aki az alkotmány valamely törvényét megsérti, jogsértést követ el, cselekménye jogtalanság, ha nincs is bíró, aki azt megtorolja. És ezért a többség házsabálysértése is jogszegés marad, még ha igaz lenne is, hogy a többség a legfőbb bíró a házsabály kezelése tekintetében.

De ez utóbbi tétel nem is igaz. Aki a képviselőház többségét tekinti a házsabályok feletti legfőbb bírónak, az súlyos és veszedelmes tant hirdet, amellyel a kisebbség jogait a többség kegyelmének szolgáltatja ki. Minden házsabály rendelkezéseket tartalmaz a kisebbség védelmére. Ha tehát a többség kezébe volna adva, hogy az elnök intézkedéseit érvényesnek vagy érvénytelennek nyilvánítsa, akkor azok a garanciák, melyek *in thesi* a házsabályban vannak, *in praxi* többséghatározattal ki volnának játszhatók. Hogy ilyesmi ne történhessék, ott van a gyűlés elnöke. Az elnök az egyedüli a gyülekezetben, aki a pártokon kívül áll, az ő határozata nem egy párt, hanem az egész ház akaratán alapul. Az ő akarata az egyedüli a házban, amely sem nem többségi, sem nem kisebbségi akarat, hanem az egész háznak *szerezési* akarata. Ő az, akinek kötelessége, hogy a kisebbség jogait a többséggel szemben védelmezze és érvényre hozza. De *éppen ezért* az ő határozatai ellen nincs fellebbezés a házhoz, mert ez annyit jelentene, mint az ő intézkedéseit fellebbezés útján az uralkodó párt felülbírálatára bízni.

Hogy mire vezet ez a felfogás, azt a magyar képviselőház legújabb története élesen mutatta, midőn a november 18-iki ülés elnökének intézkedéseit semmisnek nyilvánította és a ház akkori jegyzőkönyvéből utólag töröltetni határozta. Ennél drasztikusabban a ház többsége ezt az állítólagos bírói hatalmát már nem gyakorolhatja. Már most kérdem: semmies-e csakugyan amaz elnöki rendelkezések és nincsenek-e már benne vajon amaz ülések jegyzőkönyvében? Tegyük próbát: Tegyük fel, hogy a legközelebbi választásoknál a mostani

többség ismét kisebbségbe jut és a volt többség ismét elfoglalhatja azelőtti helyét.² Tegyük fel, hogy az új erőre kapott többség a háznak említett határozatát érvénytelennek jelentené ki, az illető ülés jegyzőkönyvéből kitörölné és a november 18-i ülés rendelkezéseit ismét in integrum restituálná, – és e kis játék így folytatódna váltakozva végtelenbe, aszerint, amint az egyik vagy a másik párt jutna többségre. Lehető-e ez? Lehetséges-e, hogy az a jogkérdés, vajon az elnök a házszabály szerint járt-e el, vagy sem, a mindenkori többség hatalmi szavától függjön? A mindenkori többség a megelőző többség határozatait új határozatok által hatályból léptetheti; de hogy e határozatokat meghozta, azt meg nem történtté nem teheti. Márpedig az, hogy e határozatokat érvényes módon hozták-e vagy sem: jogkérdés, amelyről nem intézkedni, hanem *ítél*ni kell. Az erre való bírói funkció pedig a ház plénumára sehol bízva nincs és reá nem is bízható – mint láttuk –, hacsak a jog érvényesítését a hatalom esélyeinek kitenni nem akarjuk.

Igaz, akadhat képtelen vagy lelkiismeretlen elnök is, és ki segítsen az elnök házszabály-ellenességein, ha a ház plénuma sem illetékes reá? Hivatkozhatni a részvénytársaság példájára is, ahol a közgyűlési elnök, ha törvény- vagy alapszabály-ellenesen jár el, támadási pernek teszi ki a határozatot. Elfogadom az analógiát és azt válaszolom: valamint a közgyűlési elnök határozatai törvényességét nem a közgyűlés plénuma bírálja meg, úgy a képviselőházi elnök intézkedéseinek törvényességéről sem ítélni a ház plénuma. A részvénytársaság esetében ott van a rendes bíróság. Lehetnek alkotmányok, melyek ily kívül álló bírói fórumot állapítanak meg, a képviselőházi elnök intézkedései ellen sem fellebbezés, sem revízió nincsen. Ez nem jelenti – mint láttuk – azt, hogy legibus solutus. Az elnök a házszabály parancsa alatt áll és felette más szankció nincsen, mint a ház bizalmatlanságának politikai szankciója, amellyel szemben a házelnök magát gyakorlatilag fenn nem tarthatja. De így legyen, vagy amúgy: akár igazam van abban, hogy a ház elnöke felett bíró nincsen, akár a másik felfogásnak van igaza, mely szerint maga a plénum a bíró: annyi mindkét esetben bizonyos, hogy a házszabály a többségre nézve is *kötelező jogszabály*.

Van még egy harmadik védelme is a tételnek, hogy a házszabály nem volt kötelező a magyar képviselőház többségére nézve és ezért szabad volt azt megsérteni. Ezt a védelmet csak a kétségbeesés sugallhatta. Ez a védelem helyes premisszából indul, de veszett ugrással hamis konklúzióra tér.

A helyes premissza a következő:

A magyar képviselőház házszabályainak kötelező ereje azon a meghatalmazáson alapszik, melyet az 1848. évi IV. törvénycikk 15. §-a megadott, midőn rendeli, hogy „mindenik tábla magának rendszabályokat készít, melyekben a tanácskozás és szavazás módja és rendje, általában véve a tábla belügye

² A fenti sorokat 1906-ban írtam. Amint bennök feltettem, tudnivaló, 1910-ben meg is történt.

meg fog határozatni". Ez a meghatalmazás azt, hogy a képviselőház mily módon és mily rendben tanácskozzék, mi módon és mi rendben hozza a maga határozatait, a „tábla belügyének” jelenti ki. De azt, hogy a többség vagy a kisebbség akarata döntsön-e a házban: ezt nem jelenti ki a ház belügyének, ennek megállapítására a törvény meghatalmazása ki nem terjed: az, hogy a képviselőházban a többség akarata dönt, a magyar alkotmánynak alapköve, amelyen a képviselőház szabályai nem változtatnak. Ha tehát a képviselőház oly szabályokat alkot magának, mely megengedi, hogy a kisebbség a többség akaratának érvényesítését megghiúsítsa: akkor az ilyen házszabály, mint a törvény meghatalmazásával ellentétben álló, magában semmis.

Ezt az okoskodást aláírom. Nem kételkedem benne, hogyha a képviselőház maga oly szakaszt akarna iktatni a házszabályaiba, mely kimondaná, hogy „mindenkinek szabadságában áll, hogy technikai obstrukció által a vitát és határozathozatalt addig, amíg kedve tartja, kihúzza, vagy lehetetlenné tegye”: az ilyen határozat érvénytelen volna, mert ellentétben állna a törvény meghatalmazásával, mely a többségi elv érvényre jutása céljából rendelte a házszabályok megalkotását. De a mi kérdésünk éppen ez: *megengedi-e az érvényben lévő házszabály az obstrukciót?* És itt téved a cáfolt vélemény. Azt válaszolja: igen, a magyar képviselőház szabálya megengedi az obstrukciót, és éppen ezért érvénytelen a házszabály, és az elnök ez okból nincs e házszabályhoz kötve. Én ellenkezőleg azt felelem: a mondott házszabály nem engedi meg az obstrukciót, és éppen ezért az elnök akkor, amikor az obstrukció céljára a szót megtagadta, nem *megsértette* a házszabályt, hanem igaz intenciója szerint alkalmazta.

Még egy utolsó ellenvetéssel kell szembeszállnom. Azt mondták, az én álláspontom odavezet, hogy minden tárgyalási rendbe valami *klotürfajtát* értelmeznek bele. Ha szabadságában van az elnöknek, hogy a tárgyalást befejezettnek nyilvánítsa és az előjegyzett többi szónoktól a szót megtagadja: ezzel az elnök klotürhatalma van elismerve. Pedig bizonyosan igaz, hogy a klotür nem minden házszabály alkotó része, és hogy különösen a magyar képviselőház szabályai a klotürt nem ismerik. A klotür, azt mondják, a tárgyalási jognak oly gyökeres korlátozása, hogy azt elismerni nem lehet, ha csak *expressis verbis* nincs benne a szabályzatban. Minthogy pedig az én értelmezésem végeredményben a klotürrel egyenlő: értelmezésem nyilvánvalóan hamis. Ez az ellenvetés a klotür homályos fogalmával dolgozik. Az én álláspontom nem csak egyenlő a klotürrel, hanem merő ellentéte. Klotür annyit jelent, mint a tárgyalás berekesztése, dacára annak, hogy még vannak, kik tárgyalni akarnának. Az én álláspontom azt jelenti: a tárgyalás bezárása az okból, mert már senki sincsen, aki tovább akarna tárgyalni. Klotür annyit jelent mint: a tárgyalás bezárása. Az én álláspontom: az obstrukció elzárása. Valamint obstruálni nem tárgyalást jelent, hanem a tárgyalás ellentétét: úgy az én álláspontom nem a tárgyalás megszüntetését jelenti, hanem az akadályok megszüntetését, melyeket az obstrukció a tárgyalás útjába gördít. A klotür jogkorlátozás; az én álláspontom a jogtalanság korlátozása. Ezért a klotür csak ott van megengedve, ahol az kifejezetten elő van írva, az én állás-

pontom minden tárgyalásra talál, akár elő van írva *expressis verbis* a tárgyalási szabályzatban, akár nincs.

Hanem persze: ügyetlen vagy rosszakarató elnök kezében az az ülésrendészeti hatalom, melyre egész okoskodásomat alapítom, a gyakorlatban tényleg klotürré fajulhat. Ha az elnök abban a téves hitben vagy azon szándékos ürügy alatt, hogy a feljegyzett szónokok nem tárgyalni akarnak, hanem obstruálni, rekeszti be a vitát: akkor az ülésrendészet köpenyége alatt valóságban a klotür bujkál. Megítélése annak, hogy az elnöknek ilyen intézkedése csakugyan az ülésrendészet terén maradt-e, vagy a klotür terére tévedt-e át, adott esetben nehéz lehet. E körül a kérdés körül forgó érdekes esetet döntött el egy ízben a m. kir. Curia. Egy részvénytársasági gyűlés határozatainak megtámadásáról volt szó. Egy részvényes zavarta a közgyűlés tárgyalását azzal, hogy a vita tárgyával össze nem függő dolgokról beszélt és az elnök intéseit nem vette figyelembe. Ismételt figyelmeztetések után az elnök elvonta tőle a szót, mégpedig nemcsak az akkor vita alatt volt tárgy tekintetében, hanem az ülés egész tartamára. A részvényes megtámadta a közgyűlés határozatait azon a címen, hogy az elnök ez intézkedése az ő szólásjogát megsértette. A Curia kimondta: az elnöknek joga volt megvonni a szót arra a tárgyra nézve, mely az illető intézkedés megtételekor vita alatt volt, de nem volt joga a szót az ülés későbbi tárgyaitra nézve megvonni, mielőtt e kérdések későbbi tárgyalásakor is ki nem mutatta a részvényes, hogy szólásjogával ezek tekintetében is vissza akar élni. Ez az eset tanulságos. Mutatja először, hogy az a lehetőség, amelyről fentebb szóltam, hogy tudniillik az obstrukció a parlamentből át fog csapni a magántermészetű ülésekre is, máris valósággá vált: máris beszélhetünk Magyarországon részvénytársasági obstrukcióról, valamint már törvényhatósági és községi obstrukcióról is hallottunk. Másodszor azt mutatja ez az eset, hogy a kir. Curia elvileg elismeri a tárgyalási elnöknek azt a jogát, hogy megvonja a szót attól, aki azt nem tárgyalás, hanem obstrukció céljából veszi igénybe. De mutatja harmadszor, hogy az elnök, kit az ilyen magaviselet érthetően felingerel, az ülésrendészet hatalmával könnyen túl is lóhat a célon. Mert az a körülmény, hogy valaki a tárgyalás egyik pontjánál obstruál, még nem bizonyítja, hogy a tárgyalás többi pontjánál is obstrukció céljából akar felszólalni. Minden résztvevőnek a tárgyalás minden újabb pontjánál új meg új felszólalási joga van; a későbbi tárgyalási pont az előbbivel szemben *alia causa*: újabb tárgyalás, újabb tárgyalási jogosultság, az előbbinél való obstruálás nem lehet az oka annak, hogy a második ügy tekintetében is elvonjuk a szót. Az elnöknek nem szabad ok nélkül obstrukciót szimatolni. Ha mégis teszi és ez okból egyik-másik vagy az összes előjegyzett szónokoktól megtagadja a szót: akkor nem az ülésrendészeti jogával élt, hanem valóságos klotürhatalmat bitorolt.

Az ilyen visszaélés lehetősége arra a kérdésre vezet, vajon de *lege ferenda* egy értelmesen szervezett klotür nem ajánlatosabb-e, mint az elnök diszkréciójára bízott ülésrendészeti hatalom? És e kérdésre magam sem habozom igennel felelni. Megbírálása annak *ex aequo et bono*, vajon egy elkeseredett ellenzék tárgyalás vagy obstrukció céljából húzza-e ki a vitát, többnyire kényes feladat. A legdrasztikusabb esetekben, mint amilyen az utolsó nagy obstrukció volt, kétségtelenül be-

érhetni az ülésrendészeti joggal is. De előrelátható, hogy mi fogna történni, ha az általam vitatott nézet utat tör. Az obstruáló párt ez esetben óvakodni fogna attól, hogy obstruáló szándékát oly nyíltan és leplezetlenül hirdesse, ahogyan ezt a múltban tette. Úgy tenne nyilván ezentúl, hogy hivatalosan tiltakoznék az obstruálás szándéka ellen és „magas nivójú vitát” hirdetni, valóságban azonban derűre-borúra obstruálna. A ténykérdés megítélése így a jövőben még nehezebbé válna, mint amilyen eddig volt. Ha tehát az obstrukciónak a jövőben biztosan és elnöki visszaélés lehetősége nélkül akarjuk útját szegni, alig kínálkozik más mód, mint a formalizált klotür. Formalizált klotür alatt azt értem, melynek alkalmazása nem az elnök belátására van bízva, hanem bizonyos külső élesen körülírt feltételektől (a szónokok maximális száma, bizonyos felszólalások vagy viták maximális időtartama stb.) tétetik függővé. E tételeket lehetőleg liberálisan kellene szabni, nehogy a tárgyalási szabadság csorbát szenvedjen. Mert a cél, amelyet ily úton biztosítani kell, nem az, hogy a vitának hamar lehessen véget vetni, hanem az, hogy *egyáltalában* véget lehessen neki vetni. E célt pedig, akár ülésrendészet, akár klotür révén, de el kell érünk, ha a tárgyalási jog csődjét nem akarjuk.

V. Befejezés

Régi hasonlat, de találó, hogy valamint az egészséges ember bizonyos belső szerveiről azt sem érzi, hogy hol vannak és merre terjednek, de rögtön megérzi, mihelyt azokat valami betegség éri: úgy jogainkat is gondatlanul élvezzük és sem mibenlétüket, sem határaikat nem kutatjuk, addig, amíg bajunk nincs velük, de rögtön tudatukra ébredünk, mihelyt bántalmuk esik.

Így vagyunk a szólásszabadság jogával is. A francia nagy forradalom óta, amely a szólásszabadság jogát megalapította, egy századon keresztül úgyszólván öntudatlanul élt vele a világ, és sem a tudomány, sem a joggyakorlat e jognak sem igaz természetét, sem határait nem vizsgálta. Az obstrukció betegségének kellett bekövetkeznie, hogy e vizsgálatra kényszerítsen. Mert az obstrukció kérdése – annyit talán sikerült a fentiekkel beigazolni – kezdetől végig jogi kérdés. Nem többről és nem kevesebbről van itt szó, mint a tárgyalási szubjektív jog mibenlétéről és jogi hatáiról. És itt legyen szabad ugyancsak a tárgyalási jognak egy rokon kérdéséről megemlékezni, mely ugyancsak a közelmúltban foglalkoztatta a jogi elméket és melynek története a mi kérdésünkre nézve igen tanulságos. Ha egy romlatlan jogérzékű embertől, ki azonban a jogtudományról és a jogi gyakorlat fintáiról még semmit sem tud, azt kérdezzük: kötelessége-e a félnek, ki bíró előtt áll egy perben, a bíró kérdéseire az igazsághoz híven felelni, vagy pedig van-e neki joga arra, hogy a bírót tudatos hazugságokkal félrevezesse és ezáltal az ítélet igazságát meghamisítsa, azt hiszem, nincs ember, ki ne felelné: igazat kell mondani, nem hazudni. Mégis, mit mutat a perjog története? Az írásbeli per titkossága és az úgynevezett legális bizonyítási rendszer praktikái annyira demoralizálták a peres közönséget és különösen (fájdalommal kell konstatálni) az ügyvédi osztály bizonyos elemeit is, hogy a perben a va-

lóságot letagadni, perben a valósággal ellenkező tényállásokat tenni, szóval perben hazudni, a per technikájának mintegy magától értetődő jogos eszközévé vált. Midőn ezért a kontinentális törvényhozások a modern szóbeli per előmunkálataiba fogtak, garanciákat kerestek arra nézve, hogy a szóbeli tárgyaláson a feleket lehetőleg az igazmondásra kötelezzék. Az osztrák perrendtartás nagynevű alkotója, Klein Ferenc könyvet is írt akkoriban e cím alatt: „Die schuldhafte Parteihandlung”, amelyben többek közt kimutatta, hogy a félnek a bíróság előtt hazudnia nem szabad, és hogy a tárgyaláson azt, amit előad, az igazsághoz híven kell előadnia. Erre nagy konsternáció támadt ama bizonyos zugügyvédek körében, akik eladdig iparszerűleg foglalkoztak a perbeli tagadás és tényköltés mesterségével. „Mit” szoltak ők „tőlünk igazmondást követelnek a szóbeli tárgyaláson? Ez sérti a mi szólásszabadságunkat. A szólásszabadságnál fogva mi azt adhatjuk elő, amit az ügy érdekében jónak látunk. A szólásszabadságnál fogva nekünk jogunk van a hazugságra”. A jobbérzésűek azonban elmosolyodtak a jogérzet ily tévelygésein és ma benne van az osztrák perrendtartás 178. §-ban, hogy „minden fél az előadásai megalapítására vonatkozó ténykörülményeket az igazsághoz képest (der Wahrheitgemass) előadni köteles.”³

Mármost hasonló eszmezavar, mint amilyen hosszú ideig a „hazugságra való jog” kérdésében uralkodott, mutatkozik most az „obstrukcióra való jog” kérdésében is. Hiszen egy testvér voltaképpen mindkettő. Mert a perhazugság célja is voltaképpen perobstrukció és az obstrukció lényege is voltaképpen hazugság, hogy valaki azon ürügy alatt jelentkezik, hogy a tárgyalásban részt akar venni, holott voltaképpen azt akarja, hogy a tárgyalást lehetetlenné tegye. Ezért a jogi munka, amelyre az obstrukció tünetével szemben szükség van, ugyanaz, mint amire ama nagynevű jogtudós a hazugságra való jog hamis tételével szemben vállalkozott. Ki kell mutatni, el kell terjeszteni, a köztudatba bele kell vinni azt a világos és valójából mégis annyira kivetkőztetett igazságot: hogy obstrukcióra senkinek, semmi tárgyaláson és semmi körülmények között joga nincsen; hogy bárminő tárgyalás vezetőjének obstrukciót tűrni nem szabad; hogy tárgyalásrendőri joga és kötelezettsége, hogy az obstrukciónak elejét vegye, s mihelyt az fejét felüti, neki véget vessen.⁴

Kulcsszavak: obstrukció, római jog, parlamenti jog és a magánjogi kapcsolata, joggal való visszaélés

³ Vö. legújabban az új perrendtartás 222. §-ának (2) bekezdését.

⁴ A fenti értekezésnek részben népszerű átírása, részben újabb adatokkal való kiegészítése található-e könyvecskémbe: jogi párbeszéd az obstrukcióról. 1910.

